

LEWIS CARROLL – AN EMBLEMATIC VICTORIAN WRITER

Andreea SÂNCELEAN, PhD Candidate, "Petru Maior" University of Târgu-Mureș

Abstract: Lewis Carroll, one of the most famous universal authors, has triggered through his two Alice books (Alice's Adventures in Wonderland and Through the Looking-Glass, and What Alice Found There) numerous controversies and interpretations due to the originality, innovative spirit and complexity specific to his writing. The first part of the paper focuses on the evolution of the literary criticism dedicated to the two books, starting from the first reviews written in the Victorian period and to the most complex interpretations of the 21st century. The second part of the paper is dedicated to the similarities between the two worlds created by the British writer and the ones of other authors of his time and of the following centuries like Edward Lear, Kafka, Jarry and others, while in the last part the focus is on Carroll's biography in a trial to prove that literature is a form of refuge and subterfuge.

Keywords: identity crisis, duality, fragmentation, nonsense, absurd

1. Cronologie și tematică a exegezei operei lui Lewis Carroll

Exegeza operei lui Lewis Carroll a cunoscut o dezvoltare și o diversificare puternică odată cu trecerea timpului. Dacă chiar după publicarea cărții *Alice în Țara Minunilor* critica literară a trecut în revistă destul de superficial încercarea literară a lui Lewis Carroll, cu precădere în secolele XX și XXI cele două cărți *Alice* au suscitât interesul nu doar al exegeților, ci și al specialiștilor din alte domenii, cum ar fi cel al psihanalizei, sociologiei, semioticii etc.

Astfel, datorită momentului în care a fost publicată *Alice în Țara Minunilor*, și anume în apropierea Crăciunului, perioadă în care apărea un număr mare de publicații, în special literatură pentru copii, aceasta a fost recenzată în doar câteva cuvinte, fiind prezentată ca o „drăguță” carte pentru copii și acordându-se chiar mai multă atenție ilustrațiilor realizate de Tenniel, care era deja foarte cunoscut pe atunci, decât textului propriu-zis¹. Același lucru s-a întâmplat și în cazul celei de-a doua cărți *Alice*. Asemenea recenzii se regăsesc în reviste precum *Reader* și *Spectator*, cărora li se adaugă și articolul publicat de Edward Salmon în 1888 – *Juvenile Literature As It Is* și eseul lui Charlotte Yonge din *Macmillan's Magazine* din 1869². Este necesar să ne oprim asupra celui dintâi articol, autorul acestuia fiind primul dintre cei câțiva critici care susțin că cele două cărți ar fi rezultatul plagiatului. După ce Salmon afirmă și încearcă să dovedească preluarea ideii centrale din *From Nowhere to the North Pole* de Tom Hood, acesta îl desființează pe scriitorul britanic total, susținând simplitatea stilistică a operei acestuia și valorificarea sa doar prin ilustrațiile realizate de Tenniel³. Bineînțeles, răspunsul lui Carroll nu întârzie să apară. Acesta răspunde doar acuzațiilor de plagiat,

¹ Jan Susina, *The Place of Lewis Carroll in Children's Literature*, Routledge, New York, 2010.

² *Idem*.

³ Edward Salmon, *Juvenile Literature as It Is*, Henry J. Drane, London, 1888.

afirmând că influența lui Hood era absolut imposibilă, cu atât mai mult cu cât cărțile sale au existau sub formă de manuscris înainte ca *From Nowhere to the North Pole* să fie publicată.⁴

Mai târziu, începând cu secolul XX, cele două universuri create de Lewis Carroll au ajuns să fie tot mai profund înțelese de exegeți, odată cu dezvoltarea modernismului, ajungând ca la peste 150 de ani de la publicare cele două cărți să aibă o varietate însemnată de interpretări, de la cele teologice la cele psihanalitice, la cele legate de pedofilie, la cele cu privire la imperialism etc., multe dintre acestea forțate și care, din nefericire, în strădania lor de a descoase toate dedesubturile lumilor lui Carroll, le-au golit de esență.

2. Afinități – consonanțe

„Nonsensul’ comic e o străpungere a unui corset prea rigid. Gluma, calamburul, jocul de cuvinte, întorc adesea pe dos judecăți ori raționamente, stabilind relații logice absurde, fără să urmărească decât șocul care declanșează râsul.”⁵ O marcă importantă a umorului absurd este relizarea de legături surprinzătoare, care vin să scurt-circuiteze logica obișnuită, înlocuind-o cu una insolită. O astfel de literatură există încă din Evul Mediu, dezvoltându-se și atingând apogeul în secolul XX. Printre cei dintâi scriitori care au apelat la acest gen de umor se numără și Edward Lear și limerick-ul propus de acesta și care a avut o influență deosebită asupra operei lui Lewis Carroll. Totuși, în ciuda faptului că cei doi sunt considerați cei mai reprezentativi autori de opera literare bazate pe nonsense ai secolului XIX, aceștia au stiluri foarte diferite, după cum observă Stephen Prickett în *Children’s Literature Association Quarterly* și Elizabeth Sewell în *The Field of Nonsense*⁶. Principala diferență observată între cei doi este preferința lui Lear pentru poezia de dimensiuni reduse, însoțită de propriile sale ilustrații, care se opune preferinței lui Carroll pentru narațiune. Alături de aceștia, vorbind despre premergătorii literaturii absurdului, Nicolae Balotă îi numește și pe Morgenstern și Jarry, afirmând că cei patru ar fi primii care o practică în adevăratul sens al cuvântului, căci, prin operele lor, “inventează un univers imaginar, eliberat de constrângeri logice, o lume în care posibilitățile fiind cvasinelimitate, acțiunea n-are practic hotare, o lume în care identitatea cu sine însăși a personajelor e îndoielnică, în schimb, identificarea cu altul e posibilă, în care sunt creaturi ce-și primesc existența doar prin rostirea numelui lor, o lume în care cuvintele ca și lucrurile au sensuri multiple, virtual infinite.”⁷

În ceea ce îl privește pe autorul cărților *Alice*, Jan Susina afirmă: “*Legea și Jocul*, ca două mari puteri, și-au disputat persoana spirituală a lui Lewis Carroll. [...] În universul fictiv al *Jocului*, copilul, și mai târziu adultul (care va păstra întotdeauna o mare doză de copilărie) încearcă să realizeze o ordine a *Legii*, alta decât cea a lumii în care trăiește.”⁸ Cuvintele încrucișate apar pentru prima oară în Anglia prin intermediul lui Lewis Carroll. Asemenea lui Jarry, are o pasiune deosebită pentru marionete și, de aici, și cea pentru jocul cu identitatea. Este foarte creativ și inovativ și atunci când vine vorba de matematică, un exemplu în acest sens fiind *Curiosa Mathematica* (1888), ajungând chiar să ridice unele

⁴ *The Nineteenth Century*. Vol. XXII, Noi. 1887, p. 744.

⁵ Nicolae Balotă, *Lupta cu absurdul*, Ed. Univers, București, 1971, p. 44

⁶ Jan Susina, *op. cit.*, p. 67.

⁷ *Idem*, p. 48.

⁸ *Idem*, pp. 79-80.

probleme de metalogică, contemporane nouă și neexplorate la acea vreme.⁹ În acest sens, al preocupării pentru problemele de logică și pentru răsturnarea lor, scriitorul britanic se apropie în mod deosebit de Edward Lear. În ciuda acestor preocupări, Carroll consideră că va fi recunoscut îndeosebi pentru scrierile sale grave, cum ar fi *Sylvie și Bruno*, și nu pentru cele bazate pe joc, asemenea lui Christian Morgenstern, însă realitatea va fi cu totul alta, căci geniul său se va dovedi a sta tocmai în spiritul ludic al operelor sale.

Printre revistele create de acesta în adolescență se numără și unele care vin să îi anunțe pe Jarry și pe Morgenstern. O altă trăsătură care îi apropie opera de cea a celor doi scriitori menționați este locul central pe care îl ocupă metamorfoza în cele două lumi create în cărțile *Alice*. Nu doar eroina este cea care trece prin numeroase transformări (de dimensiune, în cazul ei, și cu precădere în *Alice în Țara Minunilor*), ci și numeroase dintre creaturile din lumile fantastice. Astfel, după ce o vizitează pe Ducesă, Alice poartă în brațe un copil ce se transformă subit în purcel, Regina Albă din lumea din oglindă se transformă în oaie, iar Regina Roșie în pisică, fiind, în același timp, evident locul important pe care îl ocupă bestiarul în universurile create. Nicolae Balotă subliniază faptul că aceasta este o trăsătură specifică literaturii absurdului, deși apare și în cadrul alegoriei, deosebindu-se de aceasta prin “criza antropologică” și “cutremurul ontic” pe care caută să le exprime¹⁰. Alte personaje neliniștitoare sunt hibridii de tot felul, cum ar fi valeții pe jumătate pește sau pe jumătate broască, precum și broasca țestoasă cu cap de vițel. Asemenea metamorfoze se vor regăsi și la Kafka, Beckett și Ionesco.

O altă afinitate între scriitura lui Carroll și cea a lui Kafka se regăsește la nivelul materializării limbajului, care nu este doar semn, ci prinde viață. Astfel, idiomuri precum “mad as a hatter” (“nebun ca un palariet”) și “mad as a March hare” (“nebun ca un Iepure de Martie”) au efecte directe în lumea subterană, definind două dintre personajele care îi dau de furcă eroinei – Pălărierul și Iepurele de Martie.

Tot la Kafka se va regăsi și tipul de umor grotesc pe care Carroll îl cultivează cu precădere atunci când, la începutul aventurilor în Țara Minunilor, Alice pare a pierde orice legătură cu propriile picioare, precum și în conversația bazată pe un nonsens total, ce exasperează, un exemplu în acest sens fiind conversația dintre cele două regine la care asistă Alice spre finalul aventurilor din lumea din oglindă. În plus, în operele ambilor scriitori apare trauma procesului – la Carroll în *Alice în Țara Minunilor*, iar la Kafka în *Procesul*. Acesta este marcat de absurditate, legile par a nu avea nicio noimă, jurații și judecătorii nu par a ști ce au de făcut sau ce ar trebui să facă, judecând după cum le vine, iar acuzatul fiind considerat vinovat de o încălcare cu care nu are nicio legătură.

De asemenea, scriitorul britanic poate fi considerat unul din precursorii suprarealiștilor prin preocuparea față de scrierea automată și de spectral, după cum afirmă Balotă, însuși André Breton fiind un mare admirator al său. Pentru Lewis Carroll nonsensul și absurdul reprezintă modalități de curățire a spiritului, după cum notează și Breton: „spiritul, în confruntarea sa cu orice fel de dificultate, poate să găsească o ieșire ideală în absurd. Acceptarea, complacerea în absurd, redeschide omului regatul misterios în care trăiesc

⁹ *Idem*, p. 82.

¹⁰ Nicolae Balotă, *op. cit.*, p. 89.

copiii.”¹¹ Astfel, prezența fantomatică a Pisicii de Cheshire care are puterea de a apărea când și unde dorește, ba chiar de a-și dezvălui numai anumite părți ale corpului, este cea care pare a veghea asupra întregii lumi subterane din *Alice în Țara Minunilor*, cu precădere atunci când își arată capul deasupra terenului de crochet, provocând iritarea regelui, care nu o poate decapita. Tot Pisica de Cheshire este cea care dezvăluie secretul acestui univers fantastic, spunându-i eroinei că toți cei aflați în acest tărâm sunt nebuni, inclusiv Alice, fiind singurul personaj care reușește să îi sfideze pe toți ceilalți de la început până la sfârșit, afirmându-și astfel libertatea. Nu degeaba acest personaj a fost considerat de numeroși exegeți ca o întrupare la nivel narativ a autorului însuși, care, deși supus convențiilor în lumea reală, aici își permite o libertate absolută.

Prin aceste asemănări dintre scriituri lui Lewis Carroll și cea a unor scriitori moderni precum Kafka, Jarry, Beckett etc., cele două cărți *Alice* se impun ca opere ce țin, mai degrabă, de curentele specifice secolului XX, înfățișându-l pe scriitorul britanic nu neapărat ca pe unul emblematic pentru curentul victorian, ci pentru cel modern.

3. Profil biografic. Literatura pentru copii ca refugiu și subterfugiu.

Întrebarea care se ridică odată cu parcurgerea celor două cărți este legată de obsesia fragmentării, a dedublării și a mersului lucrurilor invers care împânzește paginile acestora. Alice își schimbă dimensiunile în permanență, se confruntă cu pierderea controlului asupra propriului trup și, până la urmă, asupra propriei identități, ajungând să se întrebe de nenumărate ori cine este cu adevărat și dacă nu cumva a fost înlocuită cu altcineva peste noapte în lumea subterană din *Alice în Țara Minunilor* sau chiar să se îndoiască de propria realitate în *Alice în Țara din Oglindă*, având și obiceiul de a se prefăca că este două persoane în același timp. Aceste trăsături, ce se reiau pe tot parcursul aventurii eroinei, nu fac altceva decât să reliefeze caracterul duplicitar al autorului însuși, precum și criza ontologică de care acesta se lovește. Literatura care este produsul atât de surprinzător al unui profesor anost de matematică, pe numele său real Charles Lutwidge Dodgson, ia forma unui antidot spiritual la frământările produse de confruntarea dintre sufletul candid al scriitorului britanic și societatea victoriană rigidă căreia acesta nu poate decât să i se supună. Astfel, cele două opere se dovedesc a fi nimic altceva decât o formă de refugiu și subterfugiu pentru Lewis Carroll, mecanismul de funcționare al acestora, precum și izvoarele lor putând fi clarificate odată cu trecerea în revistă a biografiei scriitorului.

Lewis Carroll (1832-1898) s-a născut în Daresbury, Cheshire, fiind al treilea din cei unsprezece copii, precum și cel mai mare fiu al preotului Charles Dodgson¹². Din câte se știe tatăl său s-a impus puternic în mediul familial prin personalitatea sa strictă și autoritară, fiind un anglican convins care căuta să le transmită copiilor propriile credințe, ceea ce a făcut ca relația dintre el și fiul său să fie una foarte tensionată¹³. În schimb, relația pe care Carroll a avut-o cu mama sa a fost una de adorație, bazată pe încredere și afecțiune, ceea ce ar putea

¹¹ André Breton apud. Nicolae Balotă, *op. cit.*, p. 86.

¹² Humphrey Carpenter și Mari Prichard., *The Oxford Companion to Children's Literature*. Oxford University Press, Oxford, 1999, p. 97.

¹³ John Goldthwaite, *The Natural History of Make-Believe: A Guide to the Principal Works of Britain, Europe, and America*. Oxford University Press, New York, 1996, p. 120.

explica apropierea sa față de sexul frumos¹⁴. Una dintre cele mai dificile decizii pe care a trebuit să o ia Carroll a fost dacă să urmeze pașii tatălui său sau să își croiască propriul drum, potrivit valorilor sale. Datorită presiunilor familiei, care îl dorea preot în Biserica Anglicană, pentru o bună perioadă de timp a fost diacon în Oxford. În cele din urmă, nereușind să își găsească locul în acest mediu, simte nevoia să evadeze, ignorând așteptările familiei și devenind profesor de matematică la Oxford. De asemenea, Carroll decide să își urmeze pasiunea pe care o avea pentru teatru încă din copilărie, preocupare condamnată de tatăl său, dar, din cauza timidității sale, nu reușește să intre într-o trupă de teatru, însă stabilește numeroase conexiuni cu această lume.

Timiditatea, stângăcia sa, precum și faptul că gângăvea au atras ostilitatea celor din jur de la o vârstă fragedă, acesta fiind ținta tachinărilor colegilor de la școala de băieți unde a studiat, de unde, probabil, și repulsia sa față de aceștia. Aceste trăsături s-au păstrat, însă, și mai târziu, Carroll simțindu-se nesigur pe sine de îndată ce se afla în preajma adulților și schimbându-și identitatea cu cea a matematicianului. Astfel, acesta s-a văzut nevoit să își dezvolte două identități, una a scriitorului și una a profesorului, alternându-le în funcție de împrejurări și permițându-i celei dintâi să se manifeste prin intermediul universurilor fantastice create. Această dedublare, care pornește dintr-o fragmentare ajungând să atingă pragul crizei identitare, se regăsește și la nivel textual și nu numai prin Alice și experiențele prin care trece aceasta, ci și prin personaje precum Pasărea Dodo și Pisica de Cheshire în Țara Minunilor și Cavalerul Alb în Lumea Oglinzii, “întrupări” ale autorului în spațiul narativ. Nu doar prin aceste personaje, dar în mod deosebit prin intermediul acestora, Carroll își exprimă opiniile față de societatea victoriană, reușind, dincolo de lumile extra-ordinare pe care le creează, să își dezvăluie personalitatea complexă care se ascunde, disimulează, fiind uneori lipsită de simț practic, profund sensibilă și plină de un romantism maladiv (Cavalerul Alb), alteori definită de curtoazie (Pasărea Dodo) și nu în ultimul rând sfidătoare, sarcastică și incisive (Pisica de Cheshire).

Astfel, Lewis Carroll ne apare, alături de opera sa, ca fiind și nefiind un scriitori emblematic al victorianismului, marcat de antagonii, subtilități, disimulare, bogăție intelectuală și spiritual, dând literaturii universale opere ce s-au dovedit a fi inovative dintr-o multitudine de puncte de vedere, inclusiv în ceea ce privește construcția personajelor și a lumilor imaginare, a limbajului perceput ca materie organică și a tehnicilor narative.

Bibliografie

Bibliografia operei

Carroll, Lewis, 2003; 2003, *Alice în Țara Minunilor*, traducere de Eugen B. Marian, Ed. Prut Internațional, Chișinău.

Carroll, Lewis, 2003; 2005, *Alice în Lumea Oglinzii*, traducere de Eugen B. Marian, Ed. Prut Internațional, Chișinău.

Bibliografia critică

Balotă, Nicolae, *Lupta cu absurdul*, Ed. Univers, București, 1971.

¹⁴ Humphrey Carpenter și Mari Prichard, *op. cit.*, p. 98.

Carpenter, Humphrey și Mari Prichard, *The Oxford Companion to Children's Literature*. Oxford University Press, Oxford, 1999

Cripps, Elizabeth A., *Alice & the Reviewers*, în *Children's Literature*, Vol. 11, 1983, pp. 32-48.

Goldthwaite, John, *The Natural History of Make-Believe: A Guide to the Principal Works of Britain, Europe, and America*. Oxford University Press, New York, 1996

Salmon, Edward, *Juvenile Literature as It Is*, Henry J. Drane, London, 1888

< <https://archive.org/details/juvenileliterat00salmgoog>>

Susina, Jan, *The Place of Lewis Carroll in Children's Literature*, Routledge, New York, 2010<<http://books.google.ro/books?id=OQXK9CU4KIUC&printsec=frontcover&dq=jan+susina+the+place+of+lewis+carroll+in+children%27s+literature&hl=ro&sa=X&ei=owTcUrrcAsPQygPT0ILICg&ved=0CDIQ6AEwAA#v=onepage&q=jan%20susina%20the%20place%20of%20lewis%20carroll%20in%20children's%20literature&f=false>>

The Nineteenth Century, Vol. XXII, Noi. 1887, p. 744